

До спеціалізованої вченої ради Д
26.007.05 у Національній академії
внутрішніх справ, ДП-680, м. Київ,
пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Дякіна Ярослава Олександровича
«Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з
незаконним заволодінням землею», подану на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 -
кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза, оперативно-
розшукова діяльність**

Земля є основним національним багатством, яке перебуває під охороною держави. Це є конституційною гарантією для створення в Україні необхідних умов зміцнення законності у сфері земельних відносин. Одним із пріоритетних завдань держави є забезпечення схоронності землі, а одним із найважливіших засобів реалізації державної політики в сфері охорони та раціонального використання земельних ресурсів є створення дієвої та ефективної нормативно-правової бази, спроможної забезпечити правопорядок у сфері земельних відносин. Нині це питання є особливо актуальним тому, що накладення заборони на відчуження земельних ділянок (паїв) породжує розробку злочинцями все нових схем учинення злочинів. Земельні ділянки стають об'єктом злочинних посягань. Злочини в сфері земельних відносин мають тенденцію до щорічного зростання. Попри це, аналіз теоретичних напрацювань свідчить, що теоретичні дослідження цього питання не набули поширення, а аналіз правозастосовної практики свідчить про те, що процедура доказування у справах про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею, організована не завжди на належному рівні, що дозволяє злочинцям уникнути показання. Виявлення, розслідування та документування цих злочинів є складним процесом, що передусім пов'язано зі складністю визначення обставин, які підлягають

доказуванню, так як у значній кількості випадків дії злочинців зовні мають вигляд цілком законних. Процес доказування кримінальних проваджень про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею є складним, оскільки його можливо здійснити на належному рівні лише з урахуванням норм земельного, господарського, цивільного та адміністративного законодавства України.

Втрати від незаконного використання землі, зростання кількості злочинів в указаній сфері, різноманітність способів їх учинення, а також складність процесу доказування у кримінальних провадженнях вказують на необхідність пошуку нових форм та методів збирання та закріплення доказів органом досудового розслідування, прокурором у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, розробку нових меж.

Окремі питання виявлення та розслідування кримінальних проваджень про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею у дисертаційних дослідженнях розглядали такі науковці та практики як Т.О. Коваленко, Т.В. Козлов, Р.І. Лемеха, В. Максименко, Н. Марущак, М.Ю. Марченко, Р.О. Мовчан, Л.Р. Нагорна, К.О. Настечко, Т.І. Савчук, С.С. Сахацький, О.В. Стовба, І.В. Чурікова, М.А. Чельцов, Ф.Н. Фактулин, К.С. Фомічов та ін. Водночас, комплексної розробки проблем доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, зокрема, обставин, які підлягають доказуванню, а також особливостей збирання доказів та їх використання не здійснювалось.

З урахуванням викладеного, дослідження наведених питань є важливим для теорії кримінального процесу та практичної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, що й підтверджує актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Про актуальність теми зазначеного дисертаційного дослідження свідчить також її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи, схваленого Указом Президента України від 12 січня 2011 р. № 24/2011, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2015 р. № 501/2015, відповідає Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Результати дисертаційного дослідження Дякіна Ярослава Олександровича є науково обґрунтованими. Їх достовірність підтверджується методологічною базою, даними офіційної статистики, зведеними даними анкетування 173 слідчих, матеріалами вивчення 243 кримінальних проваджень, внесених до ЄРДР, аналізом 87 вироків та 1123 судових рішень постановлених за ст. ст. 197¹, 356, 190, 364, 365-2, 358, 366 239¹, 239² КК України.

Структура роботи забезпечує логічну послідовність викладення матеріалу та засвідчує системний характер наукового дослідження.

Об'єкт і предмет дослідження визначені вірно і окреслюють проблемні питання доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з

незаконним заволодінням землею.

Перелік обраних для дослідження питань, опис в авторефераті та дисертації викладеного матеріалу дає можливість встановити сутність і значення вивчених проблем і вказує на зв'язок даного дослідження із відповідними програмами і планами.

Мету дослідження, якою є розроблення теоретичних положень та практичних рекомендацій стосовно доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею дисертантом сформульовано достатньо повно.

Використані дисертантом методи дослідження дали можливість сформулювати положення, висновки і рекомендації, що характеризуються новизною. Прикладний характер дослідження дозволив авторові сформулювати пропозиції щодо удосконалення положень нормативно-правових актів та практики доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що робота є однією з перших в Україні монографічних праць, у якій комплексно досліджено процес доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею. В роботі сформульовано та обґрунтовано низку пропозицій і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею. Автором вперше розроблено модель доказування під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею, виокремлено джерела доказів при доказуванні обставин у зазначених кримінальних провадженнях. Виокремлення особливостей доказування у справах про злочини, пов'язані із незаконним

заволодінням землею, в залежності від групи злочинів, є особливо важливе значення для правозастосовної практики. Дисертантом визначено приводи до початку досудового розслідування кримінальних правопорушень про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею. В роботі удосконалено систему злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням землею та висунуто наукові ідеї щодо визначення типових джерел інформації під час проведення огляду землі.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих наукових працях.

Результати дисертаційного дослідження викладено у 12 наукових публікаціях, з яких шість опубліковано у наукових фахових виданнях України, одна - в наукових видання іншої держави, шести тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Практичне значення роботи полягає в тому, що сформульовані та викладені в роботі положення, висновки та пропозиції роблять певний внесок у розвиток науки кримінального процесу та можуть використовуватися у різних галузях діяльності, а саме у:

— *законотворчій діяльності* — під час удосконалення положень КПК України, які регламентують повноваження доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним заволодінням землею (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України про впровадження результатів дисертаційного дослідження у законотворчу);

— *правозастосовній діяльності* — при розробці та удосконаленні відомчих нормативно-правових актів і методичних рекомендацій з питань, пов'язаних із доказуванням у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею (акт впровадження у практичну діяльність ГСУ Національної поліції України);

— *освітньому процесі* — для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, а також під час проведення різних видів занять із

навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Доказування у досудовому розслідуванні», «Судові та правоохоронні органи України», «Розслідування окремих видів злочинів» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ).

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 267 сторінок (основний текст - 201 сторінка), список використаних джерел складається з 359 найменувань та додатки - на 14 сторінках.

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь розробки проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, охарактеризовано методи дослідження та емпіричну базу, визначено наукову новизну отриманих результатів, їх практичне значення, наведено дані про апробацію і публікацію результатів дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні засади дослідження у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею»** з'ясовано стан теоретичних напрацювань, які стосуються дослідження специфіки доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею та визначено, що вони поділяються на чотири групи: загальнотеоретичні роботи, які стосуються відповідальності за порушення земельного законодавства; роботи, які стосуються особливостей кваліфікації діяння та складу злочину; роботи, які стосуються кримінологічної характеристики та запобігання злочинам, пов'язаним із незаконним заволодінням землею; роботи, які стосуються особливостей доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею.

Автором визначено сутність доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею на

початковому та наступному етапі досудового розслідування. Встановлено взаємозалежність специфіки доказування у справах про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею зі структурою доказування. Складовими доказування у справах про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею є зовнішні та внутрішні елементи. Дисертантом виокремлено способи вчинення злочину за ознакою предмета посягання на основі аналізу кримінальних проваджень у справах про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею для з'ясування внутрішнього елементу структури доказування в залежності від групи злочинів, виокремленої за ознакою предмету посягання.

У другому розділі «Особливості процесу доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею» автор на основі аналізу проблем початку досудового розслідування та судової практики оскарження бездіяльності слідчого, прокурора щодо не внесення відомостей до ЄРДР, розглянув особливості початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею. У підрозділі 2.1. визначено механізм встановлення коефіцієнту індексації нормативної грошової оцінки земель під час визначення матеріальної шкоди, завданої самовільним зайняттям земельної ділянки. Автором констатовано, що встановлення розміру матеріальної шкоди безпосередньо залежить від правильного визначення фактичної площі землі, яка є предметом злочину, та здійснюється в ході огляду місця події із залученням спеціаліста. Автор доходить висновку, що помилкове визначення площі землі, яка є предметом злочину, унеможливорює правильне визначення завданої матеріальної шкоди.

У третьому розділі «Засоби збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею» розглянуто проблемні питання проведення огляду, призначення судових експертиз як засобів отримання доказів у кримінальних

провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею. Автор доходить висновку, що з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням землею слідчий, прокурор проводять огляд місцевості та документів. Констатовано, що огляд речей проводиться лише під час розслідування кримінальних правопорушень екологічної спрямованості, метою яких є незаконне заволодіння землею, оскільки при огляді місцевості можуть бути вилучені речі, які були знаряддям вчинення злочину.

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Дякіна Ярослава Олександровича «Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею» як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої проблеми.

Водночас, не зупиняючись більш детально на загальній позитивній оцінці роботи в цілому, дисертація містить окремі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення здобувачем під час прилюдного захисту, зокрема:

1. У підрозділі 1.3 дисертації автором визначено предмет доказування у справах про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею розглянуто за ознакою предмету посягання (ст. 63-74). При цьому автором здебільшого проаналізовано обставини, які свідчать про подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення), а той час як інші обставини, які підлягають доказуванню та входять до предмету доказування, залишились поза увагою автора. На нашу думку, автору було б доцільно розглянути і інші обставини, які підлягають доказуванню. Дане питання потребує додаткового роз'яснення під час прилюдного захисту.

2. В підрозділі 1.2. автором розглянуто коло слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести для доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею. Разом з тим, автором

досить поверхнево досліджено питання проведення допитів свідка, потерпілого, підозрюваного як засобів збирання доказів. В роботі доцільно було б з урахуванням специфіки кримінальних проваджень визначити коло свідків, які мають бути допитані та окреслити типові питання, які мають важливе значення для встановлення події кримінального правопорушення. Особливості проведення допиту могли бути виокремлені в результатів аналізу правозастосовної практики та постановлених вироків і дозволили б підвищити якість доказування у означеній категорії справ. За таких умов, відсутність ґрунтового дослідження цього питання потребує додаткового його обґрунтування під час захисту.

3. Автор розглядає особливості огляду місцевості і визначає специфіку його проведення, крім того, він виокремлює коло предметів, як можуть бути вилучені в ході слідчої (розшукової) дії (ст. 151-154). Попри це, автор не приділяє увагу процедурі процесуального оформлення вилученого, не розкриває своє бачення щодо подальших процесуальних дій сторони обвинувачення та сторони захисту після вилучення предметів. На нашу думку доцільно було б надати характеристику діям слідчого, прокурора, осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені після вилучення предметів з місця події та третіх осіб, яким належить майно.

4. Автором проаналізовано як підставу внесення відомостей до ЄРДР виявлення правопорушення у сфері земельних відносин уповноваженим державним інспектором в ході проведення планової перевірки, що дає змогу, на думку дисертанта, надати юридичну оцінку заяві про кримінальне правопорушення та прийняти рішення про внесення відомостей до ЄРДР (ст. 117). Однак, в роботі не виділено ознаки підстав для внесення відомостей до ЄРДР у разі надходження повідомлення від громадян про вчинення кримінального правопорушення. Доцільно було б здійснити аналіз кримінальних правопорушень зазначених категорії та виділити такі ознаки.

5. Дисертантом надано характеристику всіх джерелам доказів в залежності від групи злочинів (підрозділ 1.4). Особливу увагу автором приділено документам як джерелу доказів. На основі аналізу правозастосовної практики автором виокремлено коло документів, які підлягають долученню до матеріалів кримінального провадження та визначено процесуальний спосіб їх долучення. Попри це, в підрозділі на нашу думку приділено не достатню увагу показанням як джерелу доказів, не визначено їх особливості та поверхнево визначено коло суб'єктів, чії показання мають значення при розслідуванні тієї чи іншої групи кримінальних правопорушень, виокремлених автором.

Ці зауваження переважно мають локальний, дискусійний характер і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною та завершеною. Основні положення дисертації викладені в авторефераті. Висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації, знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях з теми дисертації. Їх слід вважати значним внеском дисертанта у розвиток науки кримінального процесу та правозастосовної практики. Оформлення дисертації та автореферату в цілому відповідає встановленим вимогам. Наукові положення, висновки та рекомендації викладені стисло, чітко, що забезпечує легкість і доступність їх сприйняття. Викладене вище дає підстави для остаточного висновку про те, що дисертація Дякіна Ярослава Олександровича «Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею» є самостійно-підготовленою завершеною науковою працею, в якій отримано нові обґрунтовані та достовірні результати. Дана робота відповідає вимогам МОН України до кандидатських дисертацій,

п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567. Автор роботи за результатами прилюдного захисту заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент –
заступник Голови Національної поліції України
начальник Головного слідчого управління
кандидат юридичних наук
Заслужений юрист України



Максим ЦУЦКІРІДЗЕ